

Literárněvědná terminologie a její inter- a transdisciplinární charakter

Ivo Pospíšil

Problém terminologie a metodologie věd

Věda o termínech

Typologie speciálního lexika

Srovnávací věda termínech

Funkcionální věda o termínech

Omomasiologická věda o termínech

Historická věda o termínech

Vývoj vědy termínech

Věda o literatuře

Literárněvědná terminologie

Souvztažnost literárněvědné terminologie a metodologie

Vznik nových termínů a jeho úskalí

Malá případová studie o zavádění nových termínů

Literatura

Sergej Griňov-Griněvič: Terminovedenije. Moskva 2008.

Sergej Griňov-Griněvič: Vvedenije v terminovedenije. Moskva 1993.

Sergej Griňov-Griněvič: Vvedenije v terminografiju. Moskva 1995.

W. Nowicki: Podstawy terminologii. Wrocław 1986.

Licht, H., Draskau, J.: Terminology: an Introduction. Guildford, Surrey 1985.

Libor Pavera, František Všeticka: Lexikon literárních pojmů. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2002.

Slovník literární teorie. Zpracoval kolektiv Ústavu pro českou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. Redigoval Štěpán Vlašín Bibliografii sestavil Josef Peterka, rejstřík literárněvědných pojmů Jiřina Táborská. Praha, Československý spisovatel 1984.
Vydání druhé, rozšířené.

Ansgar Nünning: Lexikon teorie literatury a kultury. HOST, Brno 2006.

Slovník novější literární teorie - Glosář pojmů. Eds. Richard Müller, Pavel Šidák. Academia, Praha 2012.

Labyrinty literárněvědné terminologie

Ivo Pospíšil

Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Abstract: The genesis and the generally respected usage of new terms could be classified into several types: 1) New or relatively new notions; 2) Accentuation of respected terms; 3) The change of the meaning of already existing terms; 4) Re-defining of well-known terms; 5) New contextualization of respected terms. The most important thing, is, however, especially in the case of philology, are the language barriers and the textual background of each national literature. The examples of my own new terms: chronicle space pulsation, poetics of the concrete, the chronicle as a basis of myth, the appearance and the disappearance of the causality of the plot, dominant, formative and catenary lines of the plot, dispersion of elegy and the idyll, the deviation of the chronicle character, pre-post effect/paradox, are special terms applicable to each national literature, mainly at the example of Russian literature

Keywords: The four types of terms in general, my own attempts at the formation of new terms in literary criticism, special terms concerning the specific development of national literatures

Nejdůležitější věci, zvláště v případě filologie, jsou jazykové bariéry a textové pozadí každé národní literatury. Příklady mých vlastních termínů: kroniková prostorová pulzace, poetika konkrétního, kronika jako podloží mýtu, objevování a mizení kauzality syžetu, dominantní, formativní a řetězcové syžetové linie, rozptylování elegie a

idyly, vybočení kronikové postavy, prae-post efekt/paradox jsou speciální termíny aplikovatelné na libovolnou národní literaturu, zvláště na příkladu ruské.

Klíčová slova: čtyři typy termínů obecně, mé vlastní pokusy o tvorbu nových termínů v literární vědě, zvláštní termíny týkající se vývoje národních literatur

Navazujeme volně, ale zároveň organicky na nedávno ve Philologii uveřejněný blok studií o filologii, resp. pokusech o „novou filologii“ (Philologia XXVI/2, 2016, 7 – 123, Pospíšil, 2016, 7-15): v tomto smyslu je jeho podstatnou součástí i problém proměn metodologie a terminologie. Bez stěžejních pojmů a jejich vymezení není skutečného poznání a pochopení předmětu zkoumání. I když problematika terminologie obecně a jednotlivých vědních oborů zvláště není ve vědeckém bádání nijak populární, existuje i speciální věda o termínech: Rusové jí říkají „terminovedenije“: česky nebo slovensky bychom asi její název nemohli zcela přesně přeložit, neboť „terminologie/terminológia, stejně jako metodologie/metodológia, jsou chápány spíše jako soubory termínů, resp. metod; tedy snad „věda o termínech“.

To, co je zjevné, je souvislost terminologie jako soustavy pojmů s metodami, jejich konkrétní podobou a vývojem obecně a v daném typu bádání zvláště. Přístup ke zkoumanému předmětu, tedy konglomerát metod, si vytváří vlastní pojmosloví a to zase „mřížku“, která vymezuje pole použitých metod. Každá metoda nebo soubor metod si vytvářejí vlastní terminologii, ale její využívání často překračuje dané metodologické rozpětí a stává se součástí jiných přístupů, ovšem po důkladném redefinování. Ve vědeckém bádání obecně dochází tedy k vzniku koloběhu metod a termínů, jejich vzájemnému spojování, rozpojování a ovlivňování: metody si přizpůsobují terminologii, terminologie působí na podobu a praktickou aplikaci metod.

Když obrátíme svou pozornost konkrétně k metodám literární vědy, zjišťujeme, že – stejně jako jinde – mají inter- a transdisciplinární charakter. Věda o terminologii obecně a aplikaci na literární vědu tedy zkoumá různé oblasti vztahu mezi terminologií a metodologií a ovšem různé podoby aplikace soustavy termínů, stejně jako samu genezi pojmů. Vychází se ze zkoumání typologie speciálního lexika, ze srovnávací vědy o termínech čili terminologické komparistiky, současně z funkcionální a onomasiologické vědy o termínech, stejně jako z metavědy o termínech, z jejího vývoje a termínové lexikologie a lexikografie. O terminologii a vědě o ní existuje značně rozsáhlá literatura, ovšem různého významu a hloubky (Griňov-

Griněvič. 2008. 1993, 1995; Nowicki, 1986, Licht – Draskau, 1985): V českém prostředí existuje řada různých slovníků, které s terminologií a jejím vývojem v literární vědě souvisejí. Z nichž chci vyzvednout alespoň jeden, poněkud zasutý a někdy záměrně ostrakizovaný, který vyniká otevřeností i pojmovou hloubkou (Pavera – Všetická, 2002). Z jiných příruček různého rozpětí uvádíme několik, které jsou často využívané a mají někdy i metaterminologický ráz. Podstatná je ovšem konzervativnost sféry literárněvědných termínů: jakékoli inovace vznikají spíše aditivně, než by měnily zásadní povahu lexikografických příruček. Problémy, jež tu vznikají, mají také spojitost s původností. To platí v českém prostředí v podstatě bez výjimky (Slovník literární teorie, 1984, Slovník novější literární teorie, 2012, Nünning, 2006, Průvodce po svět. lit. teorii, 1988, Průvodce po světové literární teorii 20. století, 2004, Pavelka – Pospíšil, 1993).

Věda o termínech se zabývá spíše obecnými polohami terminologie – chybí nám však speciální metavěda o literárních termínech. K ní vede poměrně složitá cesta: na jedné straně jsou tu obecné, deduktivní procesy spjaté s vědou o termínech, na straně druhé induktivně vytvářený materiál, jenž nutno s pevnými představami konfrontovat. Právě zde se problémy filologie nebo „nové filologie“, diskutované ve zmíněném bloku z Philologie roku 2016, protínají s clusterem otázek terminologicko-metodologických.

Je zřejmé, že právě filologická a konkrétně literárněvědná terminologie je podrobována složitým procesům tím, že terminologie jako jazykové pojmenování jevů má vystihnout, často metaforicky přenosem z jiných oblastí, problémy jazyka a jeho textových produktů. Odtud nejednoznačnost termínů, což je vlastně *contradictio in adiecto*, neboť termín je termínem jen potud, pokud je úzce a bezvýjimečně přesný, a permanentní diskuse o termínech a hlavně jejich obtížné širší prosazování.

Terminologií jsem se zabýval v řadě recenzí, studií a v částech knih; někde jsem sledoval i vlastní terminologické pokusy (Pospíšil, 1994, 1-1999, 2-1999, 1-2000.2-2000, 2006, 2010, 2015, 2016). Současně jsem se snažil malou anketou zjistit, nakolik je problematika terminologie součástí obecnějšího povědomí doktorandů filologických, ale i jiných oborů.¹

¹ Položili jsme pětici otázek, na něž doktorandi z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci mé přednášky o terminologii odpověděli. Ukázalo se, že si důležitost literárněvědných pojmů a hlavně přemýšlení o nich uvědomují, že je různě hluboce reflektují: 1) Jaké termíny ve své vědní oblasti jste dosud nejčastěji používali? 2) Měli jste někdy pochybnosti o významu některých termínů a jejich smyslu? 3) Pokusili jste se někdy vymyslet nějaký nový termín? Pokud ano, co vás k tomu vedlo a jaký to byl termín? 4) Jak byste nazvali metodologický diskurs, který ve svém bádání vedete, a jak byste charakterizovali jeho

Vznik a širší, všeobecně uznávané uplatnění nových termínů lze klasifikovat do několika typů: 1) nové pojmy nebo relativně nové pojmy, 2) zvýraznění známých pojmů, 3) změna významu známých pojmů, 4) redefinování známých pojmů, 5) nová kontextualizace známých pojmů. Přitom velmi podstatné, zejména v případě filologie, která se zabývá různými jazyky a literaturami a přechází z jednoho národního prostředí do druhého, jsou důležité bariéry jazyka a textového pozadí v národních literaturách.

V průběhu posledních zhruba 40 let jsem se při bádání pokusil v řadě případů uvést do oběhu některé relativně nové pojmy, jež by vystihovaly specifikum dané výzkumné oblasti. V souvislosti s knihami a studii o románové kronice, res. kronice jako takové, jsem používal několik pojmů.

Prvním byla kronikální prostorová pulzace, jíž jsem myslel oscilaci syžetu od lokality k totalitě, tedy od omezeného místa děje ke světu, v podstatě oscilaci domova a světa, což jsem pokládal za základní strukturní znak tzv. románové kroniky kombinující znaky kroniky a románu. S tím byl spojen pojem „poetika konkrétního“ související se slabou syžetovostí kroniky a s jejím odmítnutím dramatické stavby. Jde o hromadění popisů a uměleckých detailů, které mohly přerůst do soustavy symbolických obrazů. Již samo hromadění pojmů má dostatečný sémantický akcent.

S těmito základními pojmy byly při zkoumání románové kroniky a kroniky jako takové někdy využívány další, v podstatě nové, komplementární pojmy; jedním byla hodnotová antinomičnost románové kroniky spočívající v preferenci minulosti, starého, domova a klidu, nehybnosti před přítomností a budoucností, novým, světem a pohybem.

Pojem „kronika jako podloží mýtu“ ukazovala na kroniku jako výchozí plochu, která - podobně jako chemická látka - poutá k sobě valencemi jiná žánrová seskupení, např. mýtus (Pospíšil, 1992). Pojem „přepětí“ odkazoval k stresovým situacím, v nichž se kroniky odehrávaly a před nimiž kronikální postavy unikají do minulosti, přírody, exotiky apod., do zapomnění volně plynoucích časových vln a do prostorové nehybnosti.

terminologii? 5) Uveďte pojmy ze sféry filologie, které byly podle Vašeho názoru převzaty z jiných vědních oborů?

S tím byl spojen i pojem „vynořování a mizení kauzality syžetu“ nebo „juxtapozičnost syžetu“, tedy absentování přímých příčinných (kauzálních) vazeb v syžetu a preference kladení epizod vedle sebe, bez příčinné souvislosti (Pospíšil, 1982, 1984).

Při zkoumání poetiky a zejména syžetu románové kroniky jsem zjistil tři typy syžetových linií², které jsem pojmenoval „dominantní“, „formativní“ a „katenální“ (řetězcové): dominantní byly žánrově určující, formativní tvarovaly syžet v duchu dramatické stavby, katenální podporovaly juxtapoziční „plynutí“ jako základní charakteristiku některých žánrových seskupení typických pro ruskou literaturu. S tematicko-žánrovým zaměřením románové kroniky bylo spojeno „rozptylování idyly a elegie“, tedy roztroušení žánrových znaků obou žánrů v kronice, ale současně budování jejich opozice v podobě antiidyly a antielegie; idyla často paradoxně funguje jako pramen rozporu, jako prostředek kritiky společenské reality a systému odkazováním k idylickým a elegickým modelům. Podivínství kronikových postav jsem nazval „vybočení kronikového hrdiny“.

Při zkoumání poetiky slovanských literatur, zejména ruské, jsem jejich specifikum charakterizoval pojmem „prae-post efekt“, spočívající v tom, že imitativní fáze typická např. pro ruskou literaturu 18. století nebyla dokonalá a tato nedokonalost, tvarová anomálnost otvírala nová „okna“ ve vývoji literatury. To jsem doložil na problematice literárních či uměleckých směrů a mimo jiné i na fenoménu ruského románu.

Jak jsme o tom již nejednou psali (Pospíšil, 2000, 1 2005, 2 2005, 2012, 2015), problémy literární evoluce vyvstaly velmi ostře v době pozitivismu a silného impaktu darwinismu: zasáhly koncepci literární historie, ale také například přemýšlení o literárních žánrech (F. Brunetière). V řadě studií, které byly postupně publikovány, jsem formuloval koncepci tzv. „prae-post efektu“ nebo „prae-post paradoxu“ (Pospíšil, 1998, 1999, 2004). Týká se sice primárně vývoje ruské literatury, ale do jisté míry vývoje slovanských literatur v jejich celkovosti nebo alespoň v některých jejích obdobích; našli bychom její stopy nebo použitelné rysy i v jiných národních literaturách. Tlak poetologických impulsů bohatých literatur evropských, například francouzské, italské, německé, anglické aj., vedl k imitaci těchto poetik, ale také k tomu, že některé podněty byly přejaty jen obrysově a vytvářely zcela jiné celky, jež

² Syžetologie je dnes napůl zapomenutá literárněvědná disciplína, kterou od 70. let 20. století systémově studoval někdejší badatelský tým Leonida Maksoviče Čileviče (1925-2017) v lotyšském Daugavpilsu; viz <http://www.russkije.lv/ru/lib/read/1-tsilevich.html>, 23. 9. 2018, 17:43). V letech 1974-1983 vydal sedm svazků sborníků Voprosy sjužetosloženiija, naklad. „Zvajzgne“, Riga, mj. Voprosy sjužetosloženiija 4. Sjužet i kompozicija. Čilevič, 1974, Čilevič – Levitan, 1973, Čilevič, (1)1990, (2) 1990. Od roku 1994 žil s rodinou v Izraeli.

pak působily inovativně: transformace podnětů například na ruské půdě nakonec vedla k tomu, co nazýváme zázrakem ruské literatury. Jinak řečeno: nedokonalé přijetí poetologického impulsu vedlo k vytvoření jiné, nové poetiky. Například ruská literatura přijímala poetologické podněty „silných“ evropských literatur zejména od 18. století, a to v několika vlnách: tím současně koriguji teorii, že ruské 18. století, které bylo dílnou ruské literatury, stačilo k důkladnému vstřebání těchto impulsů, stejně jako mi není zcela blízká koncepce fázového posunu z pera Vadima Kožinova (Kožinov, 1977).

Příkladů právě v dějinách ruské literatury najdeme mnoho. Především nás překvapí, že přibližně od zlomu v 18. století se vývoj ruské literatury se západní Evropou jako by srovnal: ruský romantismus v díle V. A. Žukovského začíná dříve než v Anglii, která od 30. let 18. století kultivovala v poezii sentimentalismus (později i v próze) a byla v jistém slova smyslu vzorem preromantického proudění a jen o něco později než německá univerzitní „romantika“ (die deutsche Romantik) typu „poezie modrého květu“ (Horyna, 2005), rozhodně dříve než raný romantismus francouzský prezentovaný F.-R. Chateaubriandem na samém počátku 19. století. I když si Horyna v uváděné monografii pohrává se slovy kolem „romantiky“ trochu svévolně, jeho zásadní koncepce je velmi přijatelná: ukazuje, že raná německá romantika byla něco zcela jiného než učebnicově uctívaný romantismus pozdější, že vlastně šlo v jistém smyslu o zradu původního „měkkého“, ale nikoli neradikálního romantismu, přesněji německé romantiky, která měla zřetelně kontinuální ráz. Nenegovala osvícenství, ale spíše je „dotahovala“ do konce. Raná romantika byla hravá, ironická, ambivalentní, úlomkovitá, vtipná; jakmile se prolomila do tzv. vážnosti, zradila samu sebe.

V poslední době znovu se vracející téma uměleckých a úže literárních směrů a proudů nastavuje problematiku z jiného zorného úhlu proto, že jejich schematisko-normativní, didaktické využívání oklešťovalo bohatost literatury a deformovalo její podstatu, zejména pokud jde o vystižení významných osobností. Jejich jednoznačné spojování s jedním uměleckým směrem, např. A. S. Puškina s romantismem, V. Nezvala s poetismem a surrealismem, V. Majakovského s futurismem, T. Tzary s dadaismem, T. S. Eliota s imagismem, S. Jesenina s imažinismem, bylo často zavádějící, zvláště když se začala budovat generální komparatistika a generální genologie usilující o umělecké směry a žánry – to je však věc dosud značně utopická, jak se o tom dnes a denně přesvědčujeme.

Někteří badatelé na různém materiálu poukázali na prostupující se poetologické linie vytvářející pozoruhodné spojitosti, například baroka, romantismu a futurismu (Smirnov, 1977, 1981). Ukázali také na linie jdoucí od minulosti k současnosti a do značné míry zrelativizovali

pojmem ostrými konturami historicky ohraničeného poetologického systému, ať již subjektivně uvědomovaného (tedy směru, např. romantismu nebo surrealismu), nebo naopak neuvědomovaného (jako byla soustava baroka); současně se pojmy označující literární směry přelévaly z jednoho druhu umění do druhého. Koncept literárního baroka se vytvářel postupně především v minulém století. V první řadě šlo o jeho rozšiřování, spojování fragmentů roztroušených v různých literaturách a modelování kontinua barokní literatury. Souběžně také šlo o překonání ideologického vymezení a omezení baroka, které bylo spojováno pouze s protireformačním úsilím katolické církve. Nové srovnávací analýzy prokázaly, že jde o obecný styl epochy, který zasáhl v podstatě celou Evropu. Václav Černý hájí syntetický model baroka a kompletuje jeho národní varianty, takže například dobově značně překvapivě vydělil francouzské baroko z raného klasicismu; podobně chápal baroko Zdeněk Kalista (Kalista, 1941, Černý, 1937, 1967); nové bádání vtáhlo do sféry baroka i část literatury východních Slovanů, jak jsme o tom psali již jinde (Pospíšil, 2004, 2005).

Literární a obecněji kulturní proudy a směry se tak nyní jeví jinak než v minulosti, která je chápala spíše jako historicky determinované: vidíme je - metaforicky řečeno - jako ponorné řeky více či méně skrytě propojující zdánlivě odlehlé vývojové etapy. Takto je viděn sentimentalismus, romantismus, dekorativní směry, jako byly rokoko a secese, takto je viděno i baroko, které je ve své plné šíři teprve objevováno. Takto jsme také – z dvojího zorného úhlu – pojímali ty, kteří se snaží materiálově baroko kompletovat (M. Kopecký), nebo je ukázat jako ponorný proud se stále novými výstupy, reflexemi, reminiscencemi a ohlasy (J. Durych, Z. Rotrekl).

Specifickým důkazem fungování prae-post efektu v ruské literatuře je ruský román. Evropský román z různých kořenů, především z drobných epických narativních struktur, převyprávěných mýtů, pohádek a eposu. Také ruský román měl pluralitní základ; polarita cizích a domácích pramenů ruského románu je však výraznější než v jiných národních literaturách: je to dáno rozporem domácího, především orálního základu literatury a importovaných modelů z Byzance, které se sem dostávaly buď v řeckých originálech, nebo v překladu do církevní slovanštiny nebo církevní slovanštiny východoslovanské redakce přecházející do tzv. starorusštiny. Román na ruské půdě vznikl tedy jednak autochtonně, tedy z pramenů, které vznikaly přímo v Rusku, resp. v Kyjevské Rusi, byť byly inspirovány z ciziny, v počátečním období zejména z Byzance nebo jiných slovanských zemí včetně Velké Moravy, Čech a Bulharska, jednak přímo z cizích zdrojů jejich imitací, „kopírováním“, převody a volnými překlady a parafrázemi.

Podle jedněch vzniká ruský román de facto až v 18. století právě z tohoto pramene, tedy v období končícího klasicismu a počínajícího sentimentalismu - to tvrdí i medievista D. S. Lichačov, který v staroruské literatuře nenachází nic, co by byť jen vzdáleně připomínalo román. Na druhé straně však nemůžeme pominout rozsáhlé epické vrstvy, tedy lidovou epiku, jakou představují byliny, Slovo o pluku Igorově, pokud je ovšem pokládáme za pravé, hagiografie, kázání a poučení, vojenská povídka apod. Je zřejmé, že víceméně autochtonní prameny románu tu slábly, tu zase sílily, ale nikdy je nelze zcela eliminovat - román tedy vznikal vzájemným a postupným prolínáním domácí epiky, často i orální slovesnosti, a imitací cizích zdrojů.

Proplétání domácího a cizího, jejich prolínání a prstupování je v ruské literatuře silnější než jinde také proto, že v ruské literatuře se uplatňuje jev, který jsme pracovně nazvali prae-post efekt nebo prae-post paradox: jev přejatý z jiných národních literárních struktur je transformovaný jakoby nedokonale tak, že se jeví nejen jako vývojová prefáze, ale také jako postfáze, totiž jako originální estetická inovace (např. sentimentální cestopis v podání A. N. Radiščeva nebo N. M. Karamzina, prvky gotického románu využívané F. M. Dostojevským aj.). Stačí, když se podíváme na anomalitu ruského románu, který v rámci prae-post efektu vytváří zcela jiné struktury: „román ve verších“ A. S. Puškina *Evžen Oněgin*, Lermontovova varianta konfesionálního románu v *Hrdinovi naší doby*, kde se postava Pečorina nahlíží z různých narativních pozic, „poéma“ *Mrtvé duše* N. V. Gogola, „kosmický román“ F. M. Dostojevského nebo „románový epos“ L. N. Tolstého.

„Žánry virtuální autenticity“ se začínají výrazněji projevovat na počátku postmoderny, tj. od konce 60. let 20. století; mají své předchůdce v inovované science fiction nebo „záhadologické“ produkce (L. Souček); jsou to útvary, které těží v podstatě z preromantické a romantické literatury a vytvářejí zvláštní svět virtuální autenticity, tj. přehodnocují tradiční žánrové modely a schémata a využívají k tomu často metatextu nebo kvázimetatextu v souvislosti s žánrovým podložím detektivky nebo science fiction (Umberto Eco, ale i J. K. Rowlingové nebo Dan Brown, Miloš Urban).

Kvázipostmodernismem nazýváme vnějškovou nápodobu postmoderní intertextuality, u nás např. v dílech Michala Viewegha (Pospíšil, 2005, 2006, 2001). Memoárové žánry nebo texty či kvázimemoáry jsou současné podoby klasických pamětí, v nichž se objevují rysy, pro něž jsem vymyslel pojmy jako rozptýlení, rozostřenost, uhýbavost. V souvislosti se studiem axiologie literatury jsem použil pojmu „axiologická osa žánrů“, tedy dominantní vývojová linie, jež nese hodnotové jádro uměleckého textu nebo jsou centrem jeho hodnototvorného

úsilí. Při studiu slovenské literatury a česko-slovenských vztahů jsem systematicky i v rámci tradičních brněnských česko-slovenských konferencí (od 1997), sumárně pak v knize *Slovakistické reflexe* (Pospíšil, 2017) razil pojem „mazání české stopy“ jako záměrné retušování nebo oslabování českého působení v slovenské literatuře i českého vlivu v slovenském jazyce a literatuře a na Slovensku vůbec, tedy přesně opačně, než jak to vidí např. Juraj Dolník, který české působení v slovenštině pokládá za organickou součást vývoje slovenského jazyka.

Aby se relativně nové nebo inovované pojmy staly „majetkem“ jiných národních kultur, je třeba je přeložit; o to jsme se vlastně z donucení daném nutností výskytu abstraktů a klíčových slov alespoň v angličtině a v mém případě v ruštině (pro potřeby článku vydaného v Polsku) a snad i v němčině pokusili.

Takže „kronikální prostorová pulzace“ je „chronicle space pulsation“, „poetika konkrétního“ „poetics of the concrete“, „hodnotová antinomičnost románové kroniky“ je „axiological antinomy of the novel chronicle“, „kronika jako podloží mýtu“ je „chronicle as a basement of myth“, „přepětí“ je „overexertion“, „plynutí“ „passing“, „vynořování a mizení kauzality syžetu“ je „the emerging and the disappearing of the plot“, „juxtapozičnost syžetu“ je „plot juxtaposition“, syžetové linie jsou „formativní“, tedy „formative“, „dominantní“ jsou „dominant“ and „katenální“ „catenary“; „rozptylování idylly a elegie“, je „idyll and elegy dispersion“, „antiidyla“ a „antielegie“ jsou „anti-idyll“ and „anti-elegy“, „vybočení kronikového hrdiny“ je „deviation of a chronicle hero/character“, „prae-post efekt/paradox“ je „pre-post effect/paradox“, „žánry virtuální autenticity“ jsou „genres of virtual authenticity“, „kvázipostmodernismus“ je „quasipostmodernism“, „memoárové žánry“ jsou „memoir genres“, „kvázimemoáry“ jsou „quasimemoirs“, „rozmazanost“ je „blurriness“, „rozostřenost“ je „disfocusing“, „uhýbavost“ „evasiveness“, „axiologická osa žánrů“ je „axiological axis of genres“, „mazání české stopy“ je „deletion of a Czech trace“.

Rusky a německy: „поэтика конкретного“, „отклонение хроникального героя“, „рассеивание/развеивание идиллии и элегии“, „доминантные, формативные и цецепобразные сюжетные линии“, „дисперсия и протекание“, „пре-пост эффект/парадокс“ и „расфокусирование“, „размытость, расплывчатость жанровых границ“. „жанры виртуальной аутентичности“, „аксиологическая ось жанров“, „смазывание чешского следа“, „квазимемуары“, „рассеивание идиллии и элегии“, „хроникальная пульсация“, „хроника как подпочва мифа“, „всплытие и исчезновение каузальности сюжета“, „оценочная/аксиологическая антиномичность романа-хроники“, „сюжетная юстапозиция“ и другие;

Chronikraumpulsation, die Poetik des Konkreten, axiologische Antinomien der Romanchronik, die Chronik als Grund des Mythos, die Überspannung, das Vergehen, das Auftauchen und das Verschwinden der Sujetkausalität“, Juxtaposition des Sujets, formative, dominante, Kettensujetlinien, das Verstreuen der Idylle und der Elegie, „Antiidylle“ a „Antielegie“, „die Schwenkung der Chronikgestalt, „Prae-post-Effekt“, „Gattungen der virtuellen Authentizität, „Quasi Postmodernismus“, „Memoirengattungen“, „Quasi Memoiren“, „die Verwischung“, „die Unschärfe“, „die Ausweichendkeit“, „axiologische Achse der Gattungen“, „die Löschung der tschechischen Spur“ aj.

Takže je těch pojmů, které jsem se snažil uplatnit poměrně hodně, ale jejich prosazení je krajně obtížné. Zde se projevuje několikerým způsobem. V podstatě málokdy – pokud jde o seriózní badatele, navíc s přátelským postojem k autorovi a jeho pokusům – se tyto pojmy opravdu citují a odkazuje se k jejich původci – vzhledem k tomu, co bylo indikováno výše, objektivní podmínky k plagování pojmů a jejich zcizování jsou právě ve filologii obecně a v literární vědě zvláště neobyčejně příznivé. Takže řada mých pojmů týkajících se kroniky nebo románové kroniky se objevila, dokonce v jedné encyklopedii jako výtvar jedné z autorek, přičemž moje kniha byla citována kdesi vzadu – jsou to velmi obratné, nestydaté a zákeřné, jen těžko napadnutelné praktiky, jimž se žádný diplomant nevyrovná. Ani za omluvu jim to nestojí (Mocná – Peterka a kol. 2004, Pospíšil, 2005). Jinde jsem už četl o „mazání české stopy“, také bez uvedení pramene, ale bylo to snad přehlédnutí, neboť se s autorem v dobrém známe: je možné, že člověk se zmocní nějakého pojmu jaksi mimovolně a bez zlého úmyslu ho přijme za svůj, aniž si uvědomí souvislosti. Takže cesta k využívání nových pojmů je trnitá, obtížná, také pokud jde o uznání jejich autorství, původnosti a původce – něco vymýšlet se prostě nevyplácí, je to role nevděčná. Nicméně v dnešní době, kdy se sociálně a myšlenkově vracíme ke středověku, jak to kdysi ostatně předvídal Nikolaj Berd'ajev (1874-1948) (Berd'ajev, 2004, 1924, 1 1927, 2 1927), se individuální autorství i v souvislosti s postmoderní intertextualitou a celkovou hodnotovou rozostřeností rozplývá, rozpouští, i když právě dnes o to více je až extrémně bráněno, což jsou jen dvě strany jedné mince. To však nic nemění na tom, že terminologie, její vývoj a celkové působení na metody a způsoby zkoumání zůstává v literární vědě – stejně jako jinde – klíčovou.

LITERATURA

- BERĎAJEV, Nikolaj (1): Das Neue Mittelalter: Betrachtungen über das Schicksal Russlands und Europas. Darmstadt: Otto Reichl, 1927.
- BERĎAJEV, Nikolaj: Novoje srednevekov'je: razmyšlenije o sud'be Rossii i Jevropy. Berlin: Obelisk, 1924.
- BERĎAJEV, Nikolaj: Nový středověk: úvaha o osudu Ruska a Evropy. Kostelec: Pavel Mervart, 2004
- BERĎAJEV, Nikolaj (2): Un nouveau moyen âge, Paris: Plon, 1927.
- CILEVIČ, Leonid: Sjužet čečovskogo rasskaza. Riga: Zvajzgne, 1974
- CILEVIČ, Leonid, LEVITAN, Lidija: Sjužet i ideja. Riga: „Zvajzgne“, 1973.
- CILEVIČ, Leonid (1): Osnovy izučenijsja sjužeta. Riga: „Zvajzgne“, 1990.
- CILEVIČ, Leonid (2): Sjužet v chudožestvennoj sisteme literaturnogo proizvedenijsja. Riga: „Zvajzgne“, 1990.
- ČERNÝ, Václav: Esej o básnickém baroku. Praha: Orbis, 1937.
- Encyklopedie literárních žánrů. Ed. Dagmar Mocná, J. Peterka et al. Praha – Litomyšl, Paseka, 2004.
- GRIŇOV-GRINĚVIČ, Sergej: Terminovedenijsje. Učebnoje posobije dlja studentov vysšich učebnych zavedenij. Moskva: Izdatel'skij centr Akademija, 1995.
- GRIŇOV-GRINĚVIČ, Sergej: Terminovedenijsje. Moskva: Izd. Akademija IC, 2008.
- GRIŇOV-GRINĚVIČ, Sergej: Vvedenijsje v terminografiju. Kak prosto i legko sostavit' slovar'. Moskva: Knižnyj dom Librokom, 2009.
- HORYNA, Břetislav: Dějiny rané romantiky. Fichte, Schlegel, Novalis. Praha: Vyšehrad, 2005.
- Integrovaná žánrová typologie (Komparativní genologie). Projekt – metodologie – terminologie – struktura oboru – studie. Hlavní autoři: Ivo Pospíšil – Jiří Gazda – Jan Holzer. Editor: Ivo Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- KALISTA, Zdeněk: České baroko: studie, texty, poznámky. Praha: ELK, 1941.
- Kěž hoří popel můj. Z poezie evropského baroka. Ed.: Václav Černý. Praha: Mladá fronta, 1967.
- KOŽINOV, Vadim: K sociologii ruskoj literatury XVIII – XIX vekov (*K probleme literaturnykh napravlenij*). In: Literatura i sociologija. Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1977. s. 137 – 177.
- MATHAUSEROVÁ, Světlá: Cestami staletí: systémové vztahy v dějinách ruské literatury. Praha: Karolinum, 1988.

- NOWICKI, Witold: Podstawy terminologii. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986.
- NÜNNING, Ansgar: Lexikon teorie literatury a kultury. Brno: HOST, 2006.
- PAVELKA, Jiří – POSPÍŠIL, Ivo: Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů. Brno: Georgetown, 1993.
- PAVERA, Libor, VŠETIČKA, František: Lexikon literárních pojmů. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002.
- Philologia XXVI/2, 2016, s. 7 – 123.
- PICHT, Heribert, DRASKAU, Jennifer: Terminology: An Introduction. Guildford: Universty of Surrey 1985.
- POSPÍŠIL, Ivo (1): Barokní literatura z pohledu komparativně genologické slavistiky. K barokologickým studiím Milana Kopeckého. In: Slovenský literárny barok, 67, 2005, 3, s. 180 – 188.
- POSPÍŠIL, Ivo: Baroko jako historicky vymezený fenomén a jako kulturní typ. In: Pons Strigoniensis. Studia. Nové interpretace českého baroka. A Cseh barokk új interpretációi, 2004, s. 11 – 24.
- POSPÍŠIL, Ivo: Europa Środkowa: kryzys koncepcji i terminu, resztki nadziei. Postscriptum Polonistyczne, Szkoła Języka i Kultury Polskiej, Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2015, 1 (15), s. 81-95.
- POSPÍŠIL, Ivo: Existence, struktura, rozpětí a transcendence staroruské literatury. In: Slavica Litteraria, 1, 1998, 1, s. 27 – 37.
- POSPÍŠIL, Ivo: Filologie jako zakletí i svoboda: pokusy o novou filologii. Philologia XXVI/2, časopis Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, Univerzita Komenského v Bratislavě, 2016, ISSN 1336-2026, s. 7-15.
- POSPÍŠIL, Ivo (2): Encyklopedie literárních žánrů a její otazníky (Dagmar Mocná, Josef Peterka a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Paseka, Praha – Litomyšl 2004, 699 stran.). Slavica Litteraria, X 8, 2005, s. 221 – 223.
- POSPÍŠIL, Ivo: Genologie: shrnutí několika okruhů metodologických a terminologických. In: Libor Pavera a kol.: Žánry na okraji. Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu/Metamorfozy gatunków w kontekście środkowoeuropejskim, sv. VII., Verbum, Praha 2015, s. 14 – 27.
- POSPÍŠIL, Ivo: Invence a problémy: Literárněvědná terminologie (Malý terminologický slovník literárněvědných ekvivalentů. Kolektiv autorů. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Olomouc 1999. Autoři: anglická část Martina Michálková-Chvátalová, francouzská část Hana Bednaříková, německá část Eva Chromiaková, ruská část Zdeněk Pechal, výkonná red. Hana Bednaříková). Slavica Litteraria, X 3, 2000, s. 129 – 130.

- POSPÍŠIL, Ivo: K nekotorym specifičeským čertam razvitija ruskoj literatury In: Slavica Litteraria X 3, 2000, s. 29 – 42.
- POSPÍŠIL, Ivo: Komentovaná čítanka českého strukturalismu s otazníky. Grygar, M.: Terminologický slovník českého strukturalismu. HOST, Brno 1999. Opera Slavica 2000, roč. X, č. 3, s. 45 – 46.
- POSPÍŠIL, Ivo (3): *Lekce tvůrčího psaní* a kvázipostmodernistická poetika Michala Viewegha. Stil 4, Beograd 2005, s. 303 – 313.
- POSPÍŠIL, Ivo: Na forpostach teorii i istorii klassičeskoj ruskoj literatury. Siedlce: Colloquia Litteraria Sedlcensia XX, Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Przyrodniczo Humanistycznego w Siedlcach, 2015.
- POSPÍŠIL, Ivo: Novela: metodologie, terminologie, evoluce a případ české protektorátní novely. In: Premena poetiky novely 20. storočia v európskom kontexte. Eds: Mária Bátorová, Renáta Bojničanová, Eva Faithová. Bratislava: Kabinet Dionýze Ďurišina Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě 2014, s. 27 – 44.
- POSPÍŠIL, Ivo: Paradoxes of Genre Evolution: the 19th-Century Russian Novel. In: Zagadnienia rodzajów literackich, tom XLII, zeszyt 1-2 (83-84), Łódź, 1999, s. 25 – 47.
- POSPÍŠIL, Ivo: Postmodernism and Quasipostmodernism (Michal Viewegh). Neohelicon. Acta Comparationis Litterarum Universarum. Akadémiai Kiadó, Springer, 2006, tomus XXXIII, fasciculus 2, December, s. 37 – 44.
- POSPÍŠIL, Ivo: Problema enciklopedij literaturovedčeskoj terminologii: brnenskij proekt načala XXI veka. In: Mirgorod. Žurnal, posvjačennyj voprosam epistemologii literaturovedenije. Akademia Podlaska, Université de Lausanne, Section de langues et civilisations slaves, 2010, No. 2, s. 19 – 28.
- POSPÍŠIL, Ivo: Problema literaturnych napravlenij v sovremennoj ruskoj literature (metodologičeskije i terminologičeskije predposylki). In: Abstracts. VI ICCEES World Congress, Tampere, Finland, 29 July - 3 August 2000, s. 339 – 340.
- POSPÍŠIL, Ivo: Problema sovremennoj literaturnoj komparativistiki (ješče neskol'ko zamečanij po povodu metodologii, terminologii, aksiologii i novych svjazej i kontekstov). In: Conversatoria Litteraria. Aktualne problemy komparatistyki. Teoria i metodolgia badań literaturoznawczych. Red. Danuta Szymonik. Siedlce – Banská Bystrica 2010, s. 23 – 28.
- POSPÍŠIL, Ivo: Problema struktury, funkcii i ispol'zovanija literaturovedčeskich terminov: po sledam sobstvennych popytok. Mirgorod 2016 n. 2 (8), s. 26 – 31.
- POSPÍŠIL, Ivo (4): Problémy literární evoluce a slovanské literatury. In: Bohemica Litteraria: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada literárněvědná bohemistická, 8, 2005, s. 91 – 101.
- POSPÍŠIL, Ivo: Problémy terminologie a střední Evropa. In: Brněnská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vzťahy. Eds: István Käfer, Ivo Pospíšil, red. Erika

- Sztakovicsová. Vydanie podporil IVF 21110172 Academic discussion on history, culture and religion of Visegrád nations: new directions. Gerhardus Kiadó. Vydané v spolupráci s Kabinetom hungaroslavistiky Ústavu slavistiky FF MU (Brno) a Českou asociacíou slavistov, Visegrád Fund, Segedín 2012, s. 45 – 57.
- POSPÍŠIL, Ivo: Ruská románová kronika a utilitarismus. Čs. rusistika 1982, č. 3, s. 114 – 119.
- POSPÍŠIL, Ivo (5): Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti. Ed.: Jaroslav Malina, obálka, grafická a typografická úprava Josef Zeman – Tomáš Mořkovský, Martin Čuta, ilustrace Boris Jirků. Brno: Nadace Universitas, Edice Scientia, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně, 2005.
- POSPÍŠIL, Ivo: Short Narrative Prose: Problems of Terminology and Methodology. In: Slovenska kratka pripovedna proza. Ljubljana 2006: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, s. 281 – 290.
- POSPÍŠIL, Ivo: Slovakistické reflexe. Brno: Česká asociace slavistů, Jan Sojnek-Galium, 2017.
- POSPÍŠIL, Ivo: Smysl i kontext žanrovj konvergencii mifa i chroniki. Zagadnienia rodzajów literackich 1992, 2, s. 69 – 77.
- POSPÍŠIL, Ivo: Sujetkausalität und Romanchronik. Zeitschrift für Slawistik 1984, 3, s. 421 – 434.
- POSPÍŠIL, Ivo: Terminológia romantična. Časť 1. In: Slovanský romantismus – esteticko genologických kategórií. Katedra slovanských jazyků Filologické fakulty UMB, Banská Bystrica 2003, s. 109 – 114.
- POSPÍŠIL, Ivo: Úvahy o vývojovém paradigmatu ruské literatury v souvislostech: kontinuuta a zlomy. Slavica Nitriensia 2012, č. 1, s. 20 – 40.
- POSPÍŠIL, Ivo: Žánr prozaického deníku Michala Viewegha, poetika, žánrové tradice a souvislosti. STIL 10, Beograd 2011, s. 309 – 322.
- Průvodce po světové literární teorii. Ed. M. Zeman, V. Macura et al. Praha: Panorama, 1988.
- Průvodce po světové literární teorii 20. století. Ed. Vladimír Macura, Alice Jedličková et al. Brno: HOST, 2012.
- Slovník literární teorie. Zpracoval kolektiv Ústavu pro českou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. Redigoval Štěpán Vlašín Bibliografii sestavil Josef Peterka, rejstřík literárněvědných pojmů Jiřina Táborská. Praha: Československý spisovatel 1984. Vydání druhé, rozšířené.
- Slovník novější literární teorie - Glosář pojmů. Eds. Richard Müller, Pavel Šidák. Praha: Academia, 2012.
- SMIRNOV, Igor': Diachroničeskije transformacii literaturnych žanrov i motivov. In: Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 4, Wien, 1981.

SMIRNOV, Igor': Chudožestvennyj smysl i evoljucija poetičeskich sistem. Moskva: Nauka, 1977.

Voprosy sjužetosloženiija 4. Sjužet i kompozicija. Ed. L. Cilevič. Riga: Zvajgzne, 1976.

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Ústav slavistiky FF MU
A. Nováka 1, 602 00 Brno
Česká republika
Ivo.Pospisil@phil.muni.cz